

„Lappongyva gyógyítató paraszt orvosok” Szeged környékén a századfordulótól napjainkig*

1994

GRYNAEUS TAMÁS

(Budapest, Szent János Kórház)

A városi tanács ekkor (1797) elhatározta, hogy a „Feő Biro Müller Sebestyén ur az illetén lappongyva gyógyítató paraszt orvosokat kifogja nyomoztatni, s büntetés véget elől állítani, többnyire pedig közönségessé tétetend, hogy ki-ki nyavalyás állapottyában a Város tanult Orvossához folyamodjon, és ha ki magát vagy felebarátyt az ilyen veszedelmes paraszt orvosokra bízni tapasztaltatik hasonló büntetést, aki pedig az ilyeneket, akár az amollyan orvosokat feladja, ajándékot vészen”.

(Szeged város Tanácsi jegyzőkönyv, 1324. sz. 1797. aug. 17.)

„A sündisznótüske hamuja petroleummal keverve a legkopaszabb fejen is bozontot nevel, csak előbb mustárral kell vörösre dörgölni a tarkót. Ezt persze már csak Apró Setét Rozál ángyikától hallottam, aki szatymazi javasasszony és csirkével járatos a házunkhoz.

Alighanem sündisznótüske hamujával kenegeti őket, mert a toll sokkal dúsabb növésű rajtuk, mint a hús. De éppen ezért van az én szememben Rozál ángyinak is annyi hitele, mint Pliniusnak, meg a császárok doktorának”.

(Móra Ferenc: Belterjes sündisznótenyésztés)

A hazai nagyhirű hagyományos gyógyítókról szóló irodalom meglehetősen szegényes, (ősi javas,¹ csereszegtomaji Vak Lina,² az Illyés Gyula említette pusztai gyógyító,³ a fehértói gyógyító ember,⁴ az orosházi kenőasszony,⁵ a „pitvarosi

* Rövidített formában, németül megjelent: Acta Ethnographica Hungarica 1994. 39., 325–340.

¹ Vajkai A. 1938.

² Vajkai A. 1940.

³ Illyés Gyula: Puszták népe, 15. fejezet: Kuruzslók és orvoslók.

⁴ Grynacus T. 1956.

⁵ Oláh A. 1963.

~ csanádalberti ember”,⁶ a mátészalkai parasztorvos,⁷ Engi Tüdő Vince,⁸ a Dráva menti „varázslók”,⁹ csépai ~ *csibai* ember,¹⁰ vagy a részletesen nem ismert, de korukban nagy hírű cérnabarai asszony,¹¹ pécskai ember,¹² budákóci [Szlavónia] javas,¹³ mohácsi asszony¹⁴ stb.) s ez azt a látszatot kelti, mintha e gyógyítók száma csekély lenne.

Kisebb tájegység gyógyítóit Ébner Sándor szedte számba a zselici csontrakókról és öntőasszonyokról 1931-ben írott munkájában, Kiss Géza pedig az Ormánságban és azon kívül lakó, leggyakrabban fölkeresett gyógyítókat – szám szerint hetet –, valamint a név és szám szerint nem említett csontrakókat sorolja föl.¹⁵ Néhány évvel később, 1941-ben jelent meg Szűcs Sándor munkája a nagysárréti javasokról. Pócs Éva ír a zagyvarékesi és környékbeli gyógyítókról;¹⁶ Barna Gábor pedig a Hortobágy vidékiekről, monográfiája első fejezetében 12 ember- és 13 állatgyógyítót sorolva föl ebből az időszakból.¹⁷ Korkes Zsuzsanna a Tápió menti falvakban közelmúltban működött gyógyítók számát 25-30-ra becsüli, „de lehet, hogy ennél több volt, mert igen sok kenőasszony, kovács, borbély foglalkozott gyógyítással és csak a híresebbek neveit említették.”¹⁸ Ugyancsak 1985-ben jelent meg Vasas Samu könyve a kalotaszegi népi orvoslásról. Külön fejezetben, sok szempontból elemzi a gyógyítókat, a nők–férfiak számaránya közötti nagy különbség (4:1) neki is feltűnt. Számos Békés megyei – magyar és szlovák – gyógyítót említ Oláh Andor 1975-ben megjelent monográfiájában. A Maros menti Magyarón ugyanebben az időszakban Zsigmond József szerint mintegy 25-30 gyógyító tevékenykedett, zömük nő (asszony); viszont a ficamok és sérülések gyógyítása férfiak feladata volt. A Torda-Aranyos megyei Felsőszentmihály és környéke gyógyítóit (5 öntő-, 4 kenőasszony, egy kenő és a kovácsmester) Komáromi Tünde sorolja föl szakdolgozatában.¹⁹ A volt Ung megyei Rát község és környéke bábáit, gyógyítóit pedig Kótyuk Erzsébet, disszertációjában.²⁰ Bonomi 1975-ben megjelent tanulmányában 10 Buda környéki, részben németek lakta községben 20 „Rotlauf” specialistát írt le. A korábbi gyűjtések nem sok figyelmet szenteltek arra sem, hogy egy-egy vizsgált település összes működő gyógyítóját felsorolják. Csupán Vajkai figyelt arra, hogy Cserszegtomajon,²¹ a Borsa völgyi falvakban (Kide, Csomafája, Bádok, Borsa)²² és

⁶ Oláh A. 1968.

⁷ Farkas J. 1968.

⁸ Grynaeus T. 1972., 1994.

⁹ Dömötör T. 1987.

¹⁰ Tömörkény I. 1909., 1903.; Móra F. 1955. Négy apának egy leánya. 125.; Bálint S. SzegSz *Csépa* címszónál; Grynaeus T. 1960.; Barna G. 1982.

¹¹ Tömörkény I. 1909. Bálint S. SzegSz *Cérnabara* címszónál és A szögedi nemzet. I. 154; Grynaeus T. 1971. 779/8; Ferenczi I. 1973. 293.

¹² „pécskai ember,” „pécskai oláh,” „Száva bácsi” ld. Grynaeus T. 1963. 367., 429.

¹³ Kiss G. 1937. 150., 153.

¹⁴ Dávodi kéziratoss gyűjtésében.

¹⁵ Kiss G. 1937. 150–161. (Szalonta, Cserdi, Szigetvár, Tótokújfalú, Szilvás, Budákóc, Szaporca tudósai.)

¹⁶ 1964. 116., 122–127., 206., 255–258.

¹⁷ Barna G. 1979. 20–68.

¹⁸ Korkes Zs. 1985. és szíves levélbeli közlés.

¹⁹ Kézirat. Kolozsvár, 1995. 18., 49., 51.

²⁰ Bölcsészdoktori disszertáció (kézirat). Budapest, 1996. 190–192.

²¹ Vajkai A. 1939.

²² Vajkai A. 1943.

Szentgálon²³ a vizsgált időszakban hány és milyen gyógyító élt-dolgozott. Ezt követően még Vésztő (13 fő),²⁴ Orosháza és környéke (17 fő),²⁵ Tápé²⁶ és a volt Hadikfalva²⁷ gyógyítóiról van tudósításunk. Tánczos Vilmos könyvében sok szó esik a Gyimesek gyógyítóiról,²⁸ Tankó Gyula 1996-ban megjelent monográfiájában pedig ezt olvashatjuk: „Régebb meg vót minden patakon ujan mindenttudó öregasszony, aki ráolvasott a betegségre s az megjavult. Így gyógyították: az igazet, a hályogot, a rontást, torokgyékét, árpát, kelést, kégyómarást vagy akármilyen betegséget. Ma ezek má kimentek...”.²⁹

Nem túl távoli külföldi példa E. Rudolph műve az Ausztria – Bajor erdő – Svájc – Dél-Tirol határos területén élő gyógyítókról. Elméleti alapvetést-összegzést Schröder munkájában (1988) találhatunk.

A szegedi nagytáj legjobb ismerője, Bálint Sándor összefoglaló munkájában – példaképpen – mindössze három gyógyítót említ, a kérdés behatóbb vizsgálatát rám testálva.³⁰ Ennek a megbízatásnak szeretnék most – részben – eleget tenni.

I. A szegedi néprajzi művekből több, a múlt század második felében – a századforduló táján élt neves gyógyítóról van tudomásunk. Így a részben szerbek, részben a szegedi dohánykertészek leszármazottai által lakott Cérnabara (Feketető, Temes m.) szerb (rác) gyógyító-jósló asszonya – a *cérnabari asszonyáról* (tudását a hagyomány szerint egy helybéli magyar asszonyra hagyta, aki később elköltözött a községből);³¹ a szentesi Veszett Nagy Sándor (1841–1913)³² messze földön ismert és igénybe vett *veszettorvosról*, vagy a tájegységünkön már kívül élt, de avval igen szoros kapcsolatban volt csépai *tudós emberről* (Mészáros Mihály, ?, 1844–1913)³³ szóló tudósítások mellett Kálmány Lajos és Kovács János³⁴ a szegedi nagytáj számos községében igen sok értékes gyógyító hagyományt és gyógyeljárást is följegyeztek. Ezekből azonban többnyire nem derül ki, hogy ki volt a gyógyító, mikor munkálkodott és kb. milyen körre terjedt ki gyógyító tevékenysége.³⁵

	magyar	román	össz.
Kide	21	10	31
Csoma fája	5	11	16
Borsa	3	8	11
Bádok	1	több	<u>1 + ?</u>
összesen			58 + ?

²³ Vajkai A. 1987. A gyógyítók c. fejezet (129–131.): 14 fő (11 nő, 3 férfi ?).

²⁴ Grynaeus T. EA P 96/1954. (kézirat).

²⁵ Grynaeus T. 1963. 362., 368–369.: 10 ember- és 7 állatgyógyító.

²⁶ Grynaeus T. 1971. 29 gyógyító.

²⁷ Grynaeus T. 1991. 19 gyógyító.

²⁸ Tánczos V. 1995. 278–279. és passim.

²⁹ Tankó Gy. 1996. 87.

³⁰ Bálint S. A szegedi nemzet III. 156.

³¹ Ld. a 11. jegyzetben.

³² Tömörkény I. 1904. és 1909.; Polner Z. 1984. 9., 28. skk.

³³ Ld. 10. jegyzetben.

³⁴ Kovács J. 380.

³⁵ A Szeged népe III. 153/26. sz. szöregi, uo. 29. sz. egyházaskéri támadásról, ill. sünről való adatánál ez sejthető. Kovács J. i.m. 398. beszél a szegedi Dóka családban hagyományos gyógyító tevékenységről.

II. Jelen munkámban a 20. század első háromnegyedében Szegeden és környékén működött gyógyítók az irodalmi adatok és saját gyűjtéseim alapján próbálom meg számba venni. Mint az előző időszakban, úgy ebben is nagyobb számúak az általános-ságban mozgó, vagy egyes gyógyító szokásokat, eljárásokat rögzítő följegyzések. A gyógyítók személye még az egyéniségek kutatás időszakában sem kapott vidékünkön nagyobb figyelmet.³⁶ Sok értékes ismerettel gyarapította viszont tudásunkat a gyógyító imádságok gyűjtése és rendszerezése.³⁷

A múlt századi vasút- (1854) és hidépítés (vasúti 1859; közúti 1883), kórházépítések (első világi kórház 1805), valamint a gyáripar kialakulása után századunk legjelentősebb eseményei a két világháború; a jogakadémia után teljes egyetem (1921) és klinikák, könyvtárak alapítása, múzeumépítés, a csanádi püspökség székhelyének Szegedre helyezése (1923); megyeszékhellyé válás (1960-as évek); útépitések, s 1948 után az ún. szocializálás–kollektivizálás voltak. A két békekötéssel meghúzott határ a Város helyzetét megváltoztatta, természetes országúti, vasúti és vízi összeköttetései egy részét megszakította. A Szegedtől délre eső községek vizsgálatát az ötvenes években kialakított határsáv tovább nehezítette.

Azt vizsgáljuk, hogy ilyen gyors és mélyreható változások – mintegy az elmúlt három emberöltő – idején hogyan alakult a Városban és a szegedi földön a hagyományos gyógyítás helyzete. Közlebről: hol, mikor, hány és milyen gyógyító működött a Város egyházi, kulturális, adminisztratív és gazdasági vonzási körében. Munkám sikeres elvégzése érdekében számos adott, ill. önként vállalt határt–korlátot kell tiszteletben tartanom.

Gyógyító alatt jelen esetben azokat értem, akik szűk családi körükön kívül is gyógyítanak. Ez is önkényes meghatározás, mert folyamatos az átmenet a saját maga végezte gyógyítás; pl. „*fecskét látok, szeplőt hányok*”; *finkő (hörpencs)* ráolvasása; a „*Főd Anyám, torkom fáj*”, ill. „*Giz-gaz, Boldogasszony teje...*” típusú gyógyítások; a családtag végezte gyógyítás (pl. *nyakfog* felhúszása, fülbecseppentés *fülfüvel, váltott gyerek visszaváltása*); az idegen segítséggel otthon végzett gyógyítás (pl. *aggos főzése*); a betegség- okozó odacitálása (pl. a föltételezett szemverővel mosdatják meg a gyereket)³⁸ és a nem családi közösségbe tartozó gyógyító ténykedése között.

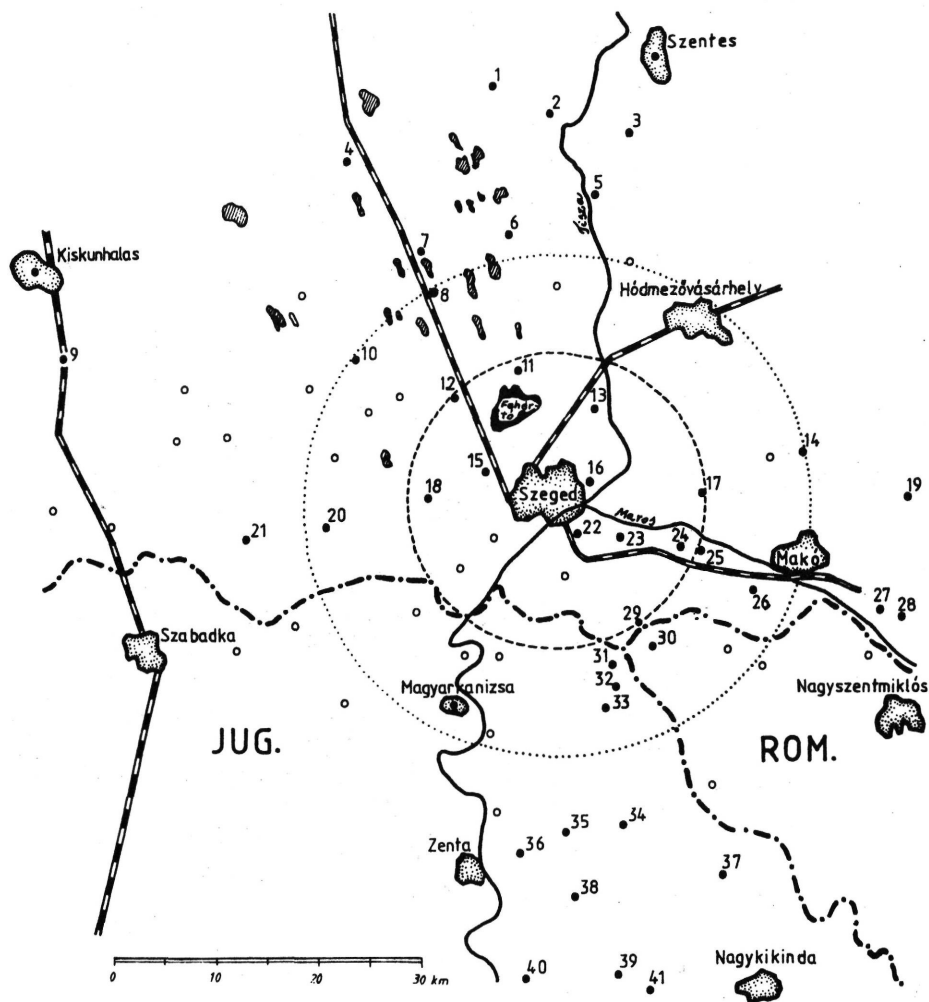
A „hol?” kérdésre adott válaszuk is bizonytalan. Általában a gyűjtés helyét rögzítik, de pontosabb adatfölvételek mutatják, hogy a születési-, és lakóhely házasságkötés, vagy más okból történt belső migráció miatt nem mindig azonos. (Még szerencsésebb, egyszerűbb eset, ha ezek a helyváltoztatások a szegedi nagytájon belül történnek.) Az új helyre a gyógyító viheti magával hagyományait, de ott is tanulhat újakat.³⁹ (I. térkép)

³⁶ Péter L. 1947.

³⁷ Bálint S. 1929., 1937. és A szegedi nemzet. III.; Erdélyi Zs. 1976.; Polner Z. 1978.

³⁸ Pl. Ferenczi I. 1973. 284.; Süli É. 1976. 448.

³⁹ Így pl. Enginé, szőregi gyógyítóasszony tudományát anyjától tanulta. egy ideig Szegeden élt, majd Szőregre költözött. Kisteleki születésű Klárafalvára (Polner 1984. 99.), tömörkényi Mindszentre került (uo. 175.). Szatymazi (uo. 143.), ill. mórahalmi (uo. 63.) Kiskundorozsmára költözött, átokházi családok még meszszebb, Szeremlére (Bács m.) kerültek. Fordítottjával is találkozunk: Gutáról Pitvarosra került asszony ráimádkozó szövegéről ezt mondja: „Itt kaptam Pitvaroson egy asszonytul” (Polner uo. 273.).

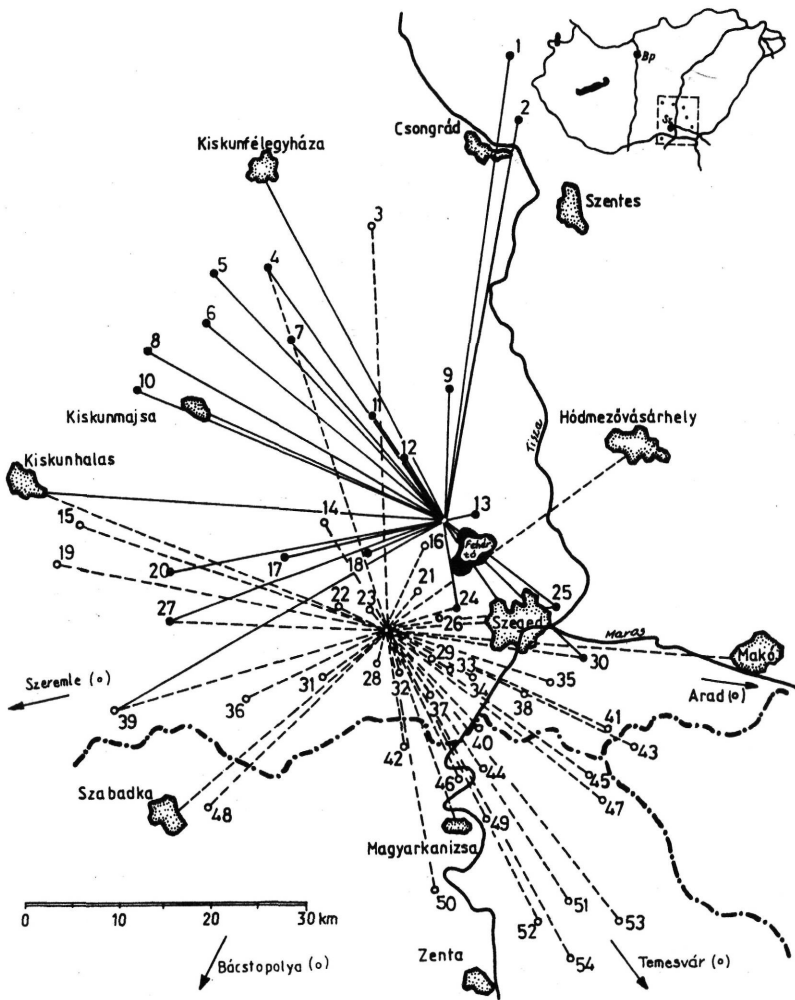
I. térkép

Ismert gyógyítók lakhelyei a szegedi nagytájban

----- 15 km

..... 25 km

- 1: Tömörkény, 2: Csanytelek, 3: Szegvár, 4: Csengele, 5: Mindszent, 6: Pusztaszer, 7: Kistelek, 8: Balástya, 9: Balotaszállás, 10: Forráskút, 11: Sándorfalva, 12: Szatymaz, 13: Algyő, 14: Földeák, 15: Kiskundorozsma, 16: Tápé, 17: Püspöktele, 18: Domaszék, 19: Királyhegyes, 20: Mórahalom, 21: Szőreg, 22: Ásotthalom, 23: Deszk, 24: Klárafalva, 25: Ferencszállás, 26: Kiszombor, 27: Apátfalva, 28: Magyarcsanád, 29: Kübekháza, 30: Óbéba (Beba Veche), 31: Rábé (Rabe), 32: Majdán (Majdan), 33: Oroszlámos (Banatsko Aranđelovo), 34: Cérnabara (Crna Bara), 35: Egyházaskér (Verbica, Vrbica), 36: Csóka (Čoka), 37: Mokrin, 38: Jázova (Jazovo), 39: Szaján (Sajan), 40: Padé (Padej), 41: Tiszahegyes (Iđoš)

II. térkép

Engi Tüdő Vince (- - -) és Dóczi István (—) vonzaskörzete

1: Szelevény, 2: Magyartés, 3: Tömörkény, 4: Petőfiszállás, 5: Jászszentlászló, 6: Szank, 7: Csengele, 8: Tázlár, 9: Pusztaszer, 10: Bodoglár, 11: Kistelek, 12: Balástya, 13: Sándorfalva, 14: Forráskút, 15: Alsószállás, 16: Szatymaz, 17: Üllés, 18: Zsombó, 19: Balotaszállás, 20: Pusztamérges, 21: Lengyelkápola, 22: Külső-Zákány, 23: Zákányszék, 24: Kiskundorozsma, 25: Tápé, 26: Domaszék, 27: Öttömös, 28: Mórahalom, 29: Királyhalom, 30: Deszk, 31: Átokháza, 32: Nagyszéksós, 33: Feketeszél, 34: Gyálarét, 35: Újszentiván, 36: Ásotthalom, 37: Röszeke, 38: Ószentiván, 39: Kelebia, 40: Gyála, 41: Kükbekeháza, 42: Horgos (Horgoš), 43: Óbéba (Beba Veche), 44: Martonos (Martanoš), 45: Rábé (Rabe), 46: Szerbkeresztúr (Krstur), 47: Majdán (Majdan), 48: Palics (Palič), 49: Törökkanizsa (Novi Kneževac), 50: Adorján (Nadrijan), 51: Egyházaskér (Verbica, Vrbica), 52: Csóka (Čoka), 53: Cérnabara (Crna Bara), 54: Jázova (Jazovo)

Működésük tartamát is sokszor csak hozzávetőlegesen sejthetjük. (Mikor kezdte? Meddig csinálta?) Egyesek életútja és működési ideje a múlt századból jócskán átnyúlt a huszadikba is.

Az itt említett gyógyítók csak azok, akikről ilyen vagy olyan mértékű tudomást szereztünk. Ismereteinket véletlenek nagymértékben befolyásolhatják, a gyűjtések esetlegességéből számos torzító hiba adódhat; gyógyító tudományuk fölmérése is hiányos, csonka maradhatott. Nehézséget okoz sokszor az is, hogy a gyógyító – boszorkány – ördögös – táltos – tudós kocsis – halottlátó vonásai és hiedelemköre egy-egy személyben, ill. személy körül változó arányban keverednek.

Végül gyűjtés közben, vagy a közlésekből sokszor nem állapítható meg biztosan, hogy az elmondott gyógyítás, gyógymód passzív ismeret-e, avagy ők is éltek vele mások javára. (Csak ez utóbbi eseteket vettem figyelembe!) Mindez csökkenti számbavételünk pontosságát, megbízhatóságát. E hibalehetőségek ellenére, az előbbi megszorításokkal élve is megdöbbentő gazdagság tárul elénk: a vizsgált területen és időszakban 251 gyógyítót tudtunk (eddig) számba venni. (180 nő, 65 férfi; 6 ismeretlen nemű.)

Nagy különbség van az egyes gyógyítók jellege, „körzete”, személyisége és tudása között: a csak egy betegséget gyógyító asszony, ember (*csak erről hasznos a kezem*)⁴⁰ és a nagyhatású, nagyhírű, sokféle betegséget kezelő *javas* között mindenféle átmenetet megtalálhatunk.

A vizsgált időben Szeged környékén élt gyógyítók – tudósok számát bizvást az említett többszörösére tehetjük. Erre utal egyrészt az, hogy adatainkban egyes népi specialisták (pl. *szemverést*, *ijedést* gyógyítók; *helyretevők*) nagyszámban szerepelnek, ezzel szemben éppoly elterjedt betegségek orvoslói (pl. az ún. *vadszörstedők*) alig. Bábákról, borbélyokról, állatgyógyítókról pedig éppenhogy említés történik.⁴¹

Elméleti megfontolásokkal is hasonló eredményre jutunk. Ha ugyanis egy községben egyidőben csak egy *szemverést-ijedést* gyógyítót, egy *helyretevőt-kenőt*, egy bábát, egy borbélyt-foghúzót, egy *vadszörstedőt* és egy *állatgyógyítót* föltételezünk (azaz összesen hatot, ami igen szerény becslés, gyűjtésekből tudjuk, hogy egyidőben, egy helyen ennél jóval többen vannak), akkor három generáció alatt ez 18 fő; a vizsgált 49 településen tehát legóvatosabb becsléssel is 780-900 gyógyítóval kell számolnunk. Becslésünk másik bizonyítékát azok a települések szolgáltatják, ahol behatóbb vizsgálat, „mélyfúrás” történt: Tápén 42 (Bálint S., Györffy Györgyné, Grynaeus T., Polner Z., Bosnyák S.), Apátfalván 22 (Polner, Ferenczi I., Bosnyák), Kiszomborban 18 (Diószegi V., Grynaeus, Polner, Ferenczi), Domaszéken 15 (Grynaeus, Polner), Kisteleken 11 (Erdélyi Zs., Süli É.), Sándorfalván 8 gyógyítóról van tudomásunk (Grynaeus, Id. Juhász A., Polner).

Előljáróban röviden bemutatok két nagyobb hírű tudósembert: egyikük működése vizsgált időszakunk elejére (20. sz. első két évtizede; **Engi Tüdő Vince**), másikuké a közepére (ötvenes évek; **Dóczi István**) esik. Ezt követően paradigmaként, saját gyűjtéseim alapján egy falu- és egy tanyatelepülés gyógyítóit, majd felsorolásszerűen a tájegység többi tudósait említtem meg, az irodalmi adatok fölhasználásával (**I. táblázat**), végezetül néhány „specialistát” jellemeztem. A szemléletesség kedvéért mindezt térképen ábrázoltam, ezen föltüntettem a két nagyhírű tudós beteget lakhelye alapján vázolt vonzási, valamint a Város 15, ill. 25 km sugarú körzetét. (Az ötletet Thünen közgazdasági elmé-

⁴⁰ A szó szerint idézett gyűjtésrészleteket kurzív betűtípussal jeleztem.

⁴¹ Erről ld. Deáky Z. 1996.

lete adta.⁴² Látnivaló, hogy a hagyományörzés nem követi Thünen elméletét, vagy azzal éppen ellentétes. Az ismert gyógyítók Város környéki nagyobb száma adódhat e települések alacsonyabb vizsgálatából, ill. a települések itteni nagyobb sűrűségéből is.)

III. A századfordulótól 1922-ben bekövetkezett haláláig működött *Szeged-Alsótanyán (Engi) Tüdő Vince*⁴³ gyógyító – búcsúvezető – halottlátó, akihez a szegedi diaszpóra távoli pontjairól is jöttek gyógyulást-vigaszt keresők. (II. térkép, szaggatott vonalakkal jelölve.) Gyógyításai javarészt imádság – böjtölés – penitenciatartás révén történtek. Ezeket ő maga együtt végezte a beteggel, ill. a beteg hozzátartozóival, tanyáján épült kápolnájában vagy a mellette álló keresztnél. Nagyobb ünnepeken és újhold szombatján itt búcsújárás is volt, az ájtatosságokat ő vezette. Ezekben és gyógyításaiban – a paraszti világgépnek megfelelően, melyben maga is benne élt – a napfölkeltének-naplementének, bizonyos számoknak (3, 7, 9), a kedd és péntek tiszteletének, az újhold számontartásának, stb. nagy szerepe volt. Ezek révén tudta a sajátos pogány-keresztény fölfogásban élő betegeket és hozzátartozóikat katartikus élményben, javulásban részesíteni, de mindig hangsúlyozta, hogy nem ő, hanem „*az Isten és a hit gyógyít*”. A súlyosabbakat, hogy ne kelljen minden nap újra elhozni, tanyája egyik, betegeknek berendezett szobájában hagyták – 9 napig! – ezalatt ő, családja, a hozzátartozók és a tanyán élt koldus házaspár gondozták.⁴⁴

Míg Tüdő Vince alakját már csak a kortársak emlékezéseiből és a korabeli, legnagyobb részben súlyosan elmarasztaló tudósításokból rekonstruálhattam (ezt megerősítették, kiegészítették néhány éve megtalált töredékes följegyzései),⁴⁵ a híres „*fehértói gyógyító embert*” személyesen ismertem.⁴⁶ A II. világháború utáni két évtizedben működött a szatymazi határban lévő tanyáján. (A II. térképen vonzási területét folyamatos vonalakkal jeleztem.) Látható, hogy míg az előbb említett Tüdő Vincéhez *Alsótanyáról* és a Szegedtől délre eső diaszpórákból jöttek a betegek, a *fehértói ember* pácienseinek zöme *Felsőtanyáról* verbuválódott. (Ebben az időközben meghúzott országhatárnak is lehetett szerepe. Kelet felé viszont a Tisza választóvonalat jelent.)

Dóczy István, a *fehértói ember* elmondása szerint temetőcsész nagyapjától tanult, halálos ágyán kézfogással vette át tőle tudományát. Az első világháborúban egyik szemére megvakult, majd később egy baleset másik szemé világától is megfosztotta. Az addig cselédsorban élő szegényparaszt ettől kezdve koldult (énekes-imádkozó koldus volt) és időjósállással foglalkozott, majd a II. világháború után kezdett el gyógyítani. „*Én a Boldogságos Szűz Mária képével gyógyítok, – mondta – éjjel álmomba az őrangyalok megmondják: így, meg így gyógyíj. Megérik a fejembe, mint egy alma, osztán sikerül.*” Vakóságán kívül jobb felkarján lévő lágyszeg-daganatnak is szerepe volt gyógyító hírében. Elmondása szerint abban volt a tudománya. Jóllehet ismerte az általános népi gyógyító eljárásokat (sárgaság, szemölcs, aranyér, rándulás, fül-, fogfájás, stb.) ezeket nem, vagy csak alig alkalmazta, jóformán csak *megrontottakat* (ember, állat) gyógyított, fürdőkkel.

⁴² Ld. Jócsik: Szövetkezeti gazdaságtan. Bp., 1947. 150.

⁴³ Grynaeus T. 1972. és 1994.

⁴⁴ Hasonló szeged-alsótanyai adatban: Terbe, 1927. és Ferenczi I. 1973. 283. jázovai adatában a budicsi asszonnyal kapcsolatban.

⁴⁵ Sávai, Grynaeus T. 1994.

⁴⁶ Grynaeus T. 1956. (kézirat) és id. Juhász A. 1978. 366.

A betegek személyesen keresték föl, vagy csak hozzátartozójuk vitte el ruhadarabjukat (ing, zsebkendő). A beteg (vagy hozzátartozója !) csuklójának-pulzusának megfogásából és a maga előtt kiterített ruhadarabon tervszerűen mozgatott kő, ill. kicsiny tükör segítségével állapította meg a betegséget, a rontás okozóját és mértékét. A Tisza fontos határvonal: „*azon túl nem akarok hatolni*” – mondta, viszont a tisztántúli tudósoknak ezen az oldalon „*nincs gyógyító ereje*”. Egy, a folyón túli beteg baját nehezen tudta megállapítani, mert „*víz van köztünk*”. A fürdetést égő petróleumlámpa (villanylámpa nem jó) fényénél éjfélkor kellett kezdeni, s szótlánul végezni. A két idegen kútról hozott vizet az otthoniból 9 literre egészítette ki. (A vizet is szótlán kellett hozni, ha kerékpárral ment, csöngőjét sem használhatta!) Ebbe a vízbe bele kellett főzni 3 mezsgyéről egy-egy marék füvet, 3 útszéli kereszt mellől és 3 keresztútról való földet, 3 nádasból való mohát, 3 kanál háromféle sót (pl. konyhasó, keserűsó, timsó vagy kálisó), 9féle magot s végül a beteggel azonos nevű 3 halott sírjáról (más-más temetőkből) egy-egy marék földet. Majd megfordított szitán teknőbe szűrték a főzetet, és benne háromszor egymás után, mindig felülről-lefelé lemosták a beteget, végül egy napnyugatnak ástott gödörbe öntötték, betemették, rávizeltek. (A fürdő összetétele esetről-esetre kismértékben változott.) A fürdetéshez használt szappant koldusnak kellett adni. Tehénrontás esetén a házat sóval – amire előbb 27 (azaz 3 x 9) Úrangyalát imádkozott – kellett körülszórni, s a maradékot kútba dobni. A távozó beteggel vagy hozzátartozójával valamelyik ruhadarabját (kendő, kalap, kötény) megfordította, s meghatározott időre visszarendelte. Megfigyelhető volt, amint tevékenysége során a sokfelől érkezett betegek és a gyógyító között mágikus, gyógyító közösség alakult ki. A páciens, kultúrája és baja miatt, már eleve erre van hangolva: „*Mindíg nevettem az ilyen dolgot, de most már, hogy rajtam megesett, nem nevelség*” – mondta az egyik beteg. A folyamat a tudós fogadó formulájával kezdődött (*Éreztem, hogy jönnek, Tudtam, hogy jönni fog*), majd boszorkánytörténetek sikeres gyógyításai közé fűzött elmesélésével folytatódott. A rezonancia megteremtődvén a gyógyító magyarázata (boszorkány, kötés, rontás, stb.) lelki realitást, valóságértéket nyert, azaz a survival elemek mindkettőjükben revival elemekké alakultak át. Ami számunkra mozaik-szerűnek, töredékesnek tűnik, azt bennük a folklór alaprétegét képező, élő hiedelemvilág foglalta egységbe.

Dóczi István működése már kétségtelenül a bomló hagyományos paraszti társadalom és kultúra idejére esik. Ezért fenyegetőzhetett bántásokra, sértésekre hivatkozva azzal, hogy abbahagyja a gyógyítást. Erre utal olykor tudálékos szóhasználata, egyszerű patikaszeres rendelése és árusítása, azaz újításai, valamint egyénisége fokozottabb hangsúlyozása is. A gyógyító tudáson túl a jó, pap, költő, közösségi vezető egyes vonásai is megtalálhatók benne (imádság, gyónás, áldozás kérdésébe; szerelmesek, házastársak dolgába beleszólt; költői képeket-kifejezéseket használt), ezzel emelkedett az átlag fölé. Életútja is ezt mutatja: mindkét szemére megvakulva kezdetben koldult (Itt röviden utalok arra, hogy a Szeged környéki folklórban is a koldusnak fontos szakrális közvetítő, közbenjáró szerepe van!), majd jósolt, végül a nagyapjától látott-hallottakat fölhasználva gyógyítani kezdett. Ez másfelől azt is jelzi, hogy az adott időszakban, közösségben, képességekkel és testi adottságokkal az egyén előtt milyen lehetőségek álltak.

IV. A mintegy 1000 tanyából és az ötvenes években kialakult faluközpontból álló Domaszéken századunk tízes éveitől a '60-70-es évekig az alábbi gyógyítókról tudunk (nő:férfi arány = 6:9) : a már említett Tüdő Vince tanítványaként tartják számon „Farkas

sógor"-t (Farkas József, 1865–1941) aki ficamokat és *gilvákat* (furunculus) gyógyított,⁴⁷ **Kispéter Tamás** (Királyhalom) *kiment* végtagokat tett helyre és *ráimádkozott*. A zánkány-széki határban is élt egy *csontra*kó (Vőneki Pista). A röszei határban az I. világháború után torok- és lábfájást húzogatóással, nyomkodással (*a keze olyan volt neki ehön*) és imádsággal gyógyított **Papp Rózsa**, a későbbi időkben ugyanezeket *özvegy és árva Tanács Imréné, Balla Éva* (1870–1963) gyógyította: az áll alatti területet kaszakóvel, nagykéssel, vagy keresetlen *kötélcsülökkel* keresztezte-nyomkodta imádság közben. Leánya, Szekeres (Berta) Mihályné, Tanács Etel szerint „*a jó édősanyám még betegökre is imádkozott. Elhítták, ráimádkozott, oszt jobban lött. Ha valaki úgy nem bírt mönni: elhítták, hogy imádkozzon rá. Majd akkor möggyógyúlt a lába, aszt akkor birt mönni.*”

Az ő testvére volt **Balla Antal**, a *Szent Antal tüze* specialistája, utóda unokaöccse, szintén **Balla Antal**.⁴⁸ **Királyné gilvára** imádkozott, majd disznózsírba kevert 9 pókot kötött rá, napfeljöttig a kötést nem volt szabad levenni; háromszor egymás után, három naponta ismételte meg. **Batki Antalné** képzettség nélküli, ún. *parasztbába* volt, de elléseknél is segített. A többi állatgyógyító férfi volt: **Puskás Pista bácsi** (embereket is gyógyított), **Nacsa Miska bácsi** (lábrándulást, pókosodást gyógyított imádsággal is, „*nem fogadott el azér' pénzt*”) és **Kószó Tamás bácsi**. Róla mondták: „*valamikor még csak nem voltak állatorvosok se, ilyen sok vót ... jóindulatúan csinálták eztet, ... nem csináltak uzsoraságot, pénzt nem csináltak belőle. Ez így öröklődött apáról-fiúra.*” S még ide kell sorolnunk **Mári néni**t, a *kúdúsasszonyt* is, aki tanyáról-tanyára járva imádkozott a ház lakóiért, bizalmas helyeken még kártyát is vetett.

A ma kb. 5000 lakosú **Tápé** községben a helyzet ettől kicsit eltérő. Az öregek emlékezete az elmúlt 2-3 generáció idejéből 46 gyógyító (nő:férfi arány = kb. 3:1; másutt ettől egészen eltérő arányok: Apátfalván 18:1, Kisteleken 2:11, Kiszomborban 6:1 található, ami a gyűjtések esetlegességére, pontatlanságára is utalhat) és 14 rontóboszorkány nevét örizte meg.⁴⁹ Ezek a gyógyítók többnyire ficam, ijedés, szemverés, Szent Antal tüze, stb. gyógyítását végző specialisták. (*Csak erről hasznos a kezem*, ld. az **I. táblázatban!**) A gyógyítás még más funkcióval is társulhat: *látó* (elveszett, ellopott tárgy, állat), halottmosó, koldus, harangozó, bűcsúvezető.

V. A gyógyítók közös jellemzői:

- az alázatosan tudomásul vett hivatás-küldetéstudat: „*én az Isten nevébe' dolgozok, nem azért adta neköm azt az Isten, hogy rejtögessem itt bennem*”;

- önzetlen, ellenszolgáltatást nem váró segítőkészség: „*örülök, ha tudok rajta segíteni*”; „*Jézus se vött el semmit, az is ingyen gyógyított*”; „*fizetést nem kértünk sose, csak ráimádkoztunk, az nem áll erőből, hogy azért pénzt kérjen valaki*” (**Enyingi Istvánné**, Szatymaz, 1954.) s mindez annak ellenére, hogy hitük szerint a tudós „*átvőszli a betegségöt, énrám ragad az a betegség*”, s ő szenved tovább a beteg helyett;

- a gyógyító művelet mély vallásos áhítata: „*a'jis imádsággal mén, nem csak úgy akárhogy; úgy köll végezni, mint a rózsafüzért*”⁵⁰ (Szaján);

⁴⁷ Grynaeus T. 1994.

⁴⁸ Grynaeus T. 1985.

⁴⁹ Grynaeus T. 1971.

⁵⁰ Ferenczi I. 1973. 286.

- a diagnózis hitük-felfogásuk szerint intuitív jellege: – „*Vártalak, tudtam, hogy jössz*” – fogadja a beteget, előre mondja a baját és nem a kórelőzményből, vizsgálatból állapítja meg;

- végül a továbbadás-hagyományozás kötelezettsége: „*fiam, ... tanuljátok mög ... ezt az imádságot, mer én se élök mindég, má' én is öreg vagyok*”⁵¹ (Sándorfalva).

Szeged környékén is találkozunk azzal a hiedelemmel, hogy a gyógyításkor (ráimádkozáskor) a betegséget, szenvedést a tudós részben, vagy egészen átveszi: ő szenved a beteg helyett (? ,őt támadja meg a kórokozó lény?); miközben ásítozik „*átvöszí a betegséget, énrám ragad az a betegség.*”⁵² **Cicáné**, halasi tudósasszony a beteghez jövet, a falu (Tápé) határán csak nagy nehézséggel tudott átjutni: „*megszenvedött ... beteg lőtt az útba, nagyon-nagyon beteg, nagyon kiküzdötte magát a határon.*”⁵³ Egy beteg az ujján keletkezett *támadás* miatt elment **Jakó Teca** tudósasszonyhoz, aki ezt mondta neki: – „*Én szenvedjek temiattad?*” (majd ráimádkozott, szincszorgásból vett földdel megkerékítötte.)⁵⁴ Ugyanez a motívum: ásítozás gyógyítás közben⁵⁵ Kiszomborban, Püspöktelelén, Királyhegyesen is megvan: „*aki rá tud imádkozni, az szenved ... ahogy én mondtam [az imádságot]. Enneköm a szömeimbül úgy ömlött a könny, de szinte még a gyomrom is olyan rossz lőtt. Rámszállt a gyerökrü a szömverés.*”⁵⁶ Ezt a szemléletet teszi teljessé egy kisteleki hiedelem, Süli Éva gyűjtéséből.⁵⁷ A szemmel vert kisgyerekre ráimádkozó-mosdató asszonynak a tetthelyről a művelet elvégzése után gyorsan el kellett mennie, nehogy *visszamöjnjön a gyerökre a babona*. Csókán, Rábén és Egyházaskéren is hasonlóan tudják: „*a gyerök megkönnyebbödik, rám mög nagy ál-mosság és fáraccság gyün, mert átvöszöm a betegségét. Rámérök vizet és ásítozok, elfáradok. A gyerök mög mingyán jobban lösz.*”⁵⁸ Diószegi Vilmos kiszombori gyűjtésében: „*Ahogy imádkozott [a gyógyító, a szemverésre], mindég ásítozott. És akkor olyan melege lett neki, még a homlokát is kiverte a veríték. Amit az a kicsi szenved, azt ő is átszenvedi, a szenvedést átveszi, akkor elmúlik az a szenvedés az illetőről.*”⁵⁹ Hasonló érzéseket a vihar elhárítására mondott imádság közben is: „*Mikor jön a vihar, akkor én küszködök... én is magamon kívül voltam... de mondtam ám úgy, hogy csak úgy szakadt rólam a víz, szinte olyan elmebeteg vagyok olyankor.*”⁶⁰ Ezen Szeged környéki

⁵¹ Polner Z. 1978. 94.

⁵² Grynaeus T. 1971. 763.; hasonló baskir hiedelem: Torma J. kandidátusi disszertáció (kézirat). 1993. 96.

⁵³ Grynaeus T. 1971. 780.

⁵⁴ Saját gyűjtés. Tápé (kézirat, 358 sz.)

⁵⁵ Polner Z. 1978. 119.; nagydobronyi népmesében a tudós vénlány ásit, ezután jósol; Sándor L. 1988. 95.; Gazda J. 1980. 217. és 220. magyarlapádi és szamosardói adat.

⁵⁶ Polner Z. 1978. 120.

⁵⁷ Süli É. i.m. 449.

⁵⁸ Ferenczi I. 1973. 285., 290.

⁵⁹ Ezt ő a sámánesztázisban észlelt ásítozás-melegségérzés („az isten heve”) kései párhuzamának tekinti. Hasonlóan nyilatkozik Ferenczi is, kiszombori és szőregi adatai alapján: az ásítozás jelzi, hogy használt. I.m. 1977. 317., 319., 323.; uő. 1974. 271.

⁶⁰ Saját gyűjtés. Tápé, 1968. (kézirat, 633. sz.) Nagy (Pipi) Andrásné, Domokos Viktória, sz. 1886. Mind ez talán segítheti a küszködök ige helyesebb-teljesebb jelentés-értelmezését (vö. TESz a finnugor? vagy ugor? eredetű küsz alapszó gyakorító, visszaható képzős származékának tartja; első följegyzése 1416. BesztSz, majd 1577. OrvK).

hiedelmek párhuzamait eddig hajdúnánási,⁶¹ magyarlapádi,⁶² magyarói,⁶³ gyimesközéploki és lézpedi,⁶⁴ valamint hadikfalvi⁶⁵ közlésekben találtam meg. Elképzelhető bibliai gyökere is. A megváltó-gyógyító Jézusról szóló prófécia (Ézsaiás 53, 4), ill. evangéliumi tudósítás (Máté 8, 17): „magára vette betegségeinket és hordozta erőtlenségünket” – alapján.

Feltűnő – még magyarázatra, ill. megerősítésre vár – az asszonyok (nők) magas számaránya a gyógyítók között (nő:férfi = 3:1).⁶⁶

Jobban kellene figyelnünk a gyógyító (*látó*) tudomány öröklődésére is. Vidács Mihály szőregi halottlátó említette annakidején, hogy a halottlátó tudományt mindig ellenkező neműnek kell örökölnie: csépai ember → lelei asszony → szőregi ember. Családban, generációként más-más neműre öröklődő gyógyító tudományt említ Apátfalváról Polner Zoltán.⁶⁷ Ferenczi Imre szajáni gyűjtésében találunk hasonló adatot: (a gyógyítás tudományát) „*inkább férfi vöhesse át nőtül, nő vöhesse át férfitul. Akkor használ.*”⁶⁸ Másik szajáni adata szerint viszont asszonytól asszony vette át a *pokolkeletről*, nyilallásról való imádságot.⁶⁹ A különböző nemű gyógyítók előbb említett aránya arra mutat, hogy a fentebbi törvényszerűség nem minden esetben érvényesül, vagy párhuzamosan más „szabály”(ok) is hat(nak).⁷⁰

Ugyanígy számba lehetne venni a gyógyítóknál jóval nagyobb számú (?!) boszorkányokat, *rontókat* is (a határ ezúttal sem éles, vö. pl. alább a *vesztorvosokról* mondotakkal!). Evans-Pritchard, Wittkover és Weidman, valamint Zempléni András munkái óta nem látjuk őket olyan egyértelműen gonoszoknak, mint a boszorkánypörök idején. Az árnyaltabb képben helyet kap a közösség életében és működésében betöltött pozitív szerepük is. A hiedelem napjainkban is észlelhető hatásosságát csak három adalékkal szeretném jellemezni. A tápéi falumonográfia (1971) számára írt tanulmányomban megpróbálkoztam a boszorkányok és rontók (a pontosság és megbízhatóság kedvéért, ahol lehetett név szerinti) számbavételével. Szerencsémre egyik – *tápai* származású – lektorom időben

⁶¹ Az ólomöntést és imádságát elvégezve „ekkor magára veszi a ráolvasó a bajt, hogy éjszaka sem tud aludni tőle.” In: Szendrey Á.: A magyar néphit boszorkánya. Bp.,1986. 294.

⁶² Gazda J. 1980. 218. Fordította: ha a beteg nem fizet a gyógyítónak, arra száll betegsége – csak ezért kell fizetnie.

⁶³ Zsigmond E. 1995. 56.: (súlyos, haldokló beteg) „Rá tíz napra hívat engem, hogy vegyem el a fájdalomt s feküdjek helyébe.”

⁶⁴ „Amikor a ráolvasó felszabadítja a beteget a fájdalomtól, betegségtől...bajából maga is részesül valamiképpen, szíve megfájdul, könnyezni, ásítózni kényszerül”; „én ezt onnan bojgatom az olvasással, reám száll. Én es részesülök belőle” (Gyimesközéplok); „mikor vetnek vizet, ásítóznak: né, hogy ásítok, mén reám immá a betegség.” (Lézped). Kallós Z. 1966. 144.

⁶⁵ Erdélyi Zs. i.m. 113.

⁶⁶ Erre utal Suli is, Kisteleken csak asszony gyógyítókat talált (i.m. 447–448.).

⁶⁷ Polner Z. 1985. 286.

⁶⁸ Ferenczi I. 1973. 286.

⁶⁹ Ferenczi I. 1973. 293.

⁷⁰ Ilyen pl.: a Szent Antal tüze gyógyítása csak férfi (Antal!) családtagra öröklődhet. Diószegi V. írta le a Somogy megyei töröcskei öntőasszony tudományának öröklődését anyáról leányára, majd unokahúgára (1978. 32.). Brassó környéki erdélyi szászoknál a ráolvasó tudományt halála előtt nő férfinak, ill. férfi nőnek kellett átadja, különben elvész a ráolvasás ereje (Erhard, A. 1974. 181.). Hajósi (Bács m.) magyar adat szerint a gyógyító tudomány családban hagyományozódásának feltétele, hogy generációként a nemnek is változni kell: férfinak nőre, nőnek férfira kell hagyni tudományát. Számon tartanak egy gyógyító asszonyt, akinek csak lánya volt, ezért annak gyöngébb lett a tudománya (Grynaeus T. 1974. 234.).

figyelmeztetett, hogy az említettek közül néhányan még életben vannak, s ebből így nagy botrány és harag lesz. Megfogadtam tanácsát...⁷¹ A szegedi bíróság 1954-ben sándorfalvi boszorkánypört kezdett tárgyalni. Ez a klasszikus boszorkányperektől csak abban tért el, hogy a boszorkánysággal vádolt asszony fogta perbe becsületsértés miatt azokat, akik bizony látták, hogy különböző állatok alakját ölti s elmondták, hogy rontani tud, tehének tejét elveszi... A bíró ügyességének köszönhetően ítéletre nem került sor: a sértett és a vádlottak kibékültek.⁷² A majdnem tragikusan végződött 1968-as ásoththalmi „boszorkányügy” szerencsétlen sajtó és televízióbeli tálalásából közismert.⁷³

Külön kell még röviden szólnunk a **specialistákról**. Vidékünkön – mint az országban sok más helyen is – a **Szent Antal tűzét** kizárólag Antal nevű férfiak gyógyítótak még a közelmúltban is, *rácsiholással*, imádsággal.⁷⁴ Erre szegedi,⁷⁵ szatymazi és deszki,⁷⁶ sándorfalvi,⁷⁷ kisteleki,⁷⁸ valamint saját gyűjtéseimből szőregi, domaszéki, kiskundorozsmai és átokházi adataim vannak.⁷⁹

Veszett jószágot, vesztséget megkapott embert gyógyító-rontó (vesztséget okozni is tudó!) tudóseMBER tulajdonságaival felruházott, ún. **vesztorvosok**⁸⁰ a külterjes állattenyésztés idején és területein jutottak jelentős szerephez, a szomszédos etnikumokban is ismert ez a gyógyító típus.⁸¹

A **gyógynövénygyűjtők és árusok** dorozsmai „rendjét” a hagyományok, a község lakosainak gazdasági helyzete és a városi piacok közelsége hívták életre és tartották fenn.⁸²

A vidék híres **halottlátóin**: a *csépai embörön*, a *lelei asszonyon* és a közelmúltban elhunyt szőregi halottlátón kívül⁸³ még másokról is említi a hagyomány, hogy olykor tőlük is tudakoztak az elhunytak felől, így **Engi Tüdő Vincéről**,⁸⁴ a fehértői tudós emberrel, **Dóczi Istvánról**,⁸⁵ az *algvevi Bartuk Ágnesről*⁸⁶ és a domaszéki **Császár Pútyi Erzsébetről** is.⁸⁷ Legtöbbjüket gyógyítóként is számon tarja a hagyomány: a halottlátó és a gyógyító funkciója tehát nem határolódik el élesen.

⁷¹ Az említés = megidézés! Ez a számbavétel fő akadálya, emiatt nem lehet a különböző elbeszélők boszorkányait azonosítani.

⁷² Grynaeus T. 1974.

⁷³ Az ásoththalmi boszorkányügy a Népszabadság 1968. okt. 8.-i számában és a televízió műsorában is szerepelt, mindkét helyen igen szerencsétlen beállításban.

⁷⁴ Grynaeus T. 1985.

⁷⁵ Móra: Daru utcától a Móra Ferenc utcáig. Bp. é.n. I. 238.; Berde K. 1940. 221.

⁷⁶ Bálint S. 1977. I. 442. és A szegedi nemzet. III. 179.

⁷⁷ [id. Juhász A.] 1978. 369.

⁷⁸ Süli É. 1976. 456.

⁷⁹ Kéziratban lévő gyűjtések.

⁸⁰ Tömörkényi I. 1904. és 1909.; Bálint S. A szegedi nemzet. III. 184–185.; Polner Z. 1984.

⁸¹ Grynaeus T. 1963. 363., 424. (Oroszháza); Bálint S. In: [Nagy Gyula]: Parasztélet a vásárhelyi pusztán. Békéscsaba, 1975. 444.

⁸² Grynaeus T. 1964. Itt most nem az általános népi növényismeretről (Kovács J., Györfy I.) beszélnek, hanem a specialistákról.

⁸³ Grynaeus T. 1960.; Bálint S. A szegedi nemzet. III. 1978.; Czövek J. 1987.; Barna G. 1982.

⁸⁴ Grynaeus T. 1972. 167.

⁸⁵ Grynaeus T. 1956.

⁸⁶ Polner Z. 1984. 20.

⁸⁷ Grynaeus T. 1994. 33.

I. táblázat

Ismert gyógyítók Szeged környékén, helységenként (lélekszám az 1943. évi Helységnévtár szerint)

1. oszlop: gyógyító neve, elnevezése, gyógyításon kívül még mit csinált
2. oszlop: születés-halálozás éve (ha ismert)
3. oszlop: neve
4. oszlop: mit gyógyított (rövidítéseket ld. a táblázat végén)
5. oszlop: mivel gyógyított (rövidítéseket ld. a táblázat végén)
6. oszlop: forrásmű (megjelölés nélküli: saját gyűjtés; szerző, oldalszám) *

Ezek rövidítései:

BK Berde Károly, 1940

BS Bálint Sándor, 1978/79

BeS Belovai Sándor

CsL Csikesz Lajos

DV Diószegi Vilmos

Ezs Erdélyi Zsuzsanna

FI Ferenczi Imre, 1970, 1973, 1977 a.,b.

GT Grynaeus Tamás

GyJ Györy Jenő

JA id.Juhász Antal

LG Lükő Gábor és Gál Magda

MF Móra Ferenc

PZ Polner Zoltán 1978, 1984

SÉ Süli Éva

SzL Szentgyörgyi Lajos

TL Terbe Lajos

* (Az eddigi és általam ismert adatok ilyen részletességű közlését azért is szükségesnek tartom, mert így az aránytalanságok, hiányok megmutatkoznak; másrészt a későbbi, ill. itt föl nem dolgozott adatok könnyen azonosíthatók, pótlólag beilleszthetők lesznek.)

1	2	3	4	5	6
ALGYÓ (4959)					
Vastagné, Herczeg Anna, bába	1850–1933	n			PZ 266
?	1816–1905	n	ficam	im	PZ 115
Bartuk Ágnes, néző, halottlátó		n			PZö 20
?		n			BeS 61
APÁTFALVA (5957)					
Dori Andrásné, Gyenge Márta	1898	n	szemv		PZ 117
Ferencsik Józsefné, Németh Viktória	1895	n	ijed.	im	PZ 146
Gila Mihályné, Ördögh Rozália	1905	n	tör, fic, sz	im	PZ 112
Herczeg József (* 1911) anyja		n	hidegl	cédula	PZ 34
Józsa Gergelyné, Gyenge Erzsébet	1898	n	szemv	im	PZ 129
Juhász Lászlóné, Langó Julianna	1905	n	EÁ, fic, sz kar.a	im	PZ 101, 114, 118
Juhászné anyja, Roza		n	ijed	ólönt	PZ 89
Varga Imréné, Gálcsik Ilona	1915	n			PZ 33
Kardos Mihályné, Tódor Ilona	1903	n	szemv	im	PZ 117
?		n	szemv	im, mosd	PZ 130
Langó Ernőné, Farkas Katalin	1903	n	üt, kelés	im, ker	PZ 1114
Pintér Györgyné, Simon Veronika	1930	n	fic. égés, fagyás, hasmenés, kelés, torokgyík, há- lyog, ígézet	im, htev tojásfeh hid.-mel, meleg cse- rúp, szappkov, ken, aludttej, rolv	PZ 113 BoS
Fejes D. Jánosné, Kiss Ilona	1890–1964	n	fic	im, htev	PZ 113
Veréb Mihályné, Szentesi Vera	1899	n	szemv	im	PZ 128
Mári néni		n	szemv	im, mosd	FI 315
Patkós Miklósné, Fekete Ilona	1940	n	árpa	+, im	FI 337
Gyenge Mátyásné, Bakai Ilona	1890	n	fic, EÁ	im	FI 342, 353
Gyengéné nénye		n	szemv	im	FI 342
idős néni		n	ijedés	ólönt	BoS
? csontkovács		f	fic	htev	PZ F 22
Bárdos Andrásné, Boda Rozália	1889	n	E Á fic	im	PZ F 23
ÁSOTTHALOM					
? Nágai doktor, veszettorvos		f			PZö 15

1	2	3	4	5	6
BALÁSTYA					
Fehér Julcsa		n	pokolk	im	
Széll Ferencné, Tóth Etel	1880	n	fog,tor.f	im	EZs 102
BALOTASZÁLLÁS					
id.Herédi Antal		f	szAt	csih	
ifj.Herédi Antal		f	szAt	csih	
Nacsáné, Tüdő Vera		n	betegség	im	
BUDINC					
Mária néni		n	ront	lyukak	FI 283
CÉRNABARA (CRNA BARA)					
bibájos asszony		n			FI 283
?			pokolk	im	FI 283
CSANÁDPALOTA (6041)					
Rozi néni		n	betegség, seb	im,por	PZ 79
Szebenyi Annus néni		n	szemv	im, mosd	PZ F 11
CSANYTELEK (4986)					
Szokolai Jánosné, Dombi Anna	1909	n	árpa	rolv,kasz	PZ 67
CSENGELE					
Macska Roza		n	rontás	fürdő	PZ 103
CSÓKA (ČOKA)					
Banka Lajosné, Vrábel Mária	1883	n	szemv	vízmér	FI 285
DESZK (2823)					
Pusztai Jánosné, Papdi Rozália	1860–1927	n	szemv	im	PZ 122
Bóka Mátyásné, Böröcsök Erzsébet	1896	n	kelevény	im	PZ 97
Török Sándorné, Fekete Anna, „tudós Annus”; leánya:	1871–1953	n	sz, betegség, pokolk	im	PZ 135
Pipicz Andrásné, Török Ágota	1913	n	szemv	im	PZ 135
Pipicz Andrásné nagyapja		f	pokolkelet	im	BoS
Kispéter Ferencné, Nacsa Rozál	1907	n	sz, szemölcs	vízmérés, im	
Szűcs Antalné, Csikós Vilma	1882	n	hályog, szemf, betegség	im	
Agócsi Kiss Ferencné, Gárgyán Rozália	1901	n			
DOMASZÉK					
Papp Rózsa		n	tor, láb.f.	ken, im	
Engi Tüdő Vince	1864–1922	f	betegség	im, ken	
Kispéter Tamás, <i>helyretevő</i>		f	fic, ránd	htev,im	
Tanács Imréné, Balla Éva	1870–1963	n	betegség, tor, láb	im, ken	GT, PZ 225
Farkas József, „F. sógor”	1865–1941	f	fic, kel	htev, im	

1	2	3	4	5	6
Vőneki István, <i>csontrakó</i>		f			
id. Balla Antal		f	szAt	csih,im	
ifj. Balla Antal	1903	f	szAt	csih,im	
Királyné		n	gilva	kötés,im	
Batki Antalné, parasztbába		n	szül, ellés		
Puskás István, állatgyógyító		f			
Nacsa Mihály, állatgyógyító		f			
Kószó Tamás, állatgyógyító		f			
Császár Pütyi Erzsébet, halottlátó		n			
Gárgyán Viktor, „ <i>Franci kúdús</i> ”, imádkozó-koldusasszony		n	halottl,sz	im	
EGYHÁZASKÉR (VERBICA, VRBICA)					
Rúzsza Kati		n	sömör	im	FI 294
?		n	szemv	im	FI 288
?		n	szemv	im	FI 288-90
?		n	gyomorf	húzogát	FI 292
FERENCSZÁLLÁS (720)					
Berta Bandi		f	mellfájás	+	PZ 104
<i>bűbájos</i> asszony		n	rontás	földbeás	PZ 97
?			ijed	ólomönt	FI 324
FORRÁSKÚT					
?			pokolk	im, ker	PZ 96
FÖLDEÁK (5628)					
Molnár Pálné, Kiss Rozália	1906	n	szemv,Á	rolv,szen	PZ 50
„Dora”, <i>csontrakó</i>		f	tör,fic,	magt	
Vidács Istvánné, Rakonczai Etelka	1985	n	szemv	im	PZ F 11
JANKAHID					
„oláj asszony”		n	gyer.n.jár	im,mosd	FI 291
JÁZOVA (JAZOVO)					
Kocsisné		n	szemv	im	FI 285
?			csonttör	im	FI 295
KIRÁLYHEGYES (1067)					
?		n	szemv	im, szen	PZ 134
Mariné és leánya		n	fájd,támad	im, ker	PZ 102
Katona Istvánné, Mari Veronika	1903	n	fájd,támad	im,ker	PZ 102
Farkas Jánosné		n	szemv, nyil	im	PZ F 11
KISKUNDOROZSMA (19676)					
Bukor Görbéné, <i>kenőasszony</i>		n		kenés	GyJ 67
Széles Kata, <i>kenőasszony</i>		n		kenés	GyJ 67
? Antal		f	szAt	csih,im	GyJ 67

1	2	3	4	5	6
Pesti Erzsébet és unokája	1851–1926	n	fájd,üt,seb	rolv	PZ 48
Szilágyi Nándorné, Bakos Franciska	1904	n	fájd,üt,seb	rolv	PZ 48
Pintér Tamásné, Gyémánt Mária, <i>füves</i>	1871	n	betegség		
Szántó Sándorné, Etel, <i>füves</i>	1871	n	betegség		
?		n			
?			betegség	lelűz,im	PZ 86
KISKUNFÉLEGYHÁZA (34924)					
Tóth Jánosné	1895	n	kéz,lábf	im	EZs 114
KISKUNHALAS (24381)					
Cicáné, Ignác Rozi, <i>tudóssasszony</i>		n	rontás	fűrdő	GT 1971,779
„bűbájós”		?		fűrdő	SzL 9
Kecskés Macska Rozália (v.ö.Csengele)		n			SzL 14
Boszorkányos Varga János		f			SzL 14
KISKUNMAJSA (15949)					
Németh Józsefné, Császár Rozália, „ <i>majsai asszony</i> ”	? 1958	n	rontás, ebag	fűrdő	GT, LG, SÉ 455
Kati néni, <i>bűbájós asszony</i>		n			LG
Deliné, Német Roza		n			LG, Csik 1994
Macska Roza, <i>bűbájós</i> (vö. Kiskunhalas)		n			Csik 1994
Vida Mária, <i>bűbájós</i>		n			Csik 1994
KISTELEK (8744)					
Csikós Jánosné, Varga Verona		n			EZs 144
Molnár Sándorné, Muhel Erzsébet	1896	n	hidegl,sz	im	EZs 144, 281,314
Horgosi Julis, javasasszony, <i>bűbájós</i>		n	szemv	mosd	SÉ 449
bábaasszony		n	szül,melh.		SÉ 452-3
? Antal		f	szAt	lisztzs	SÉ 456
Muhel Sándorné, <i>vajakos-</i> , javasasszony	1895	n	betegség	sokféle	SÉ 459- 466
többen, <i>helyretevők</i>		?	fic	htev	SÉ 459
Bozó Ferenc, <i>nadályos</i>	1901	f			SÉ 466
Bozó Ferencné, <i>nadályos</i>	1903	n			SÉ 466
Buchlitz Jánosné, Kucsora Erzsébet	?1885–1967	n	hidegl	im	EZs 144

1	2	3	4	5	6
KISZOMBOR (5178)					
?		n	szemv	im	PZ 137
Viktor néni		n	szemv	im	PZ 136, FI 317
?		n	tehén bet	im	PZ 46
?		n	szemv	füst,mos	PZ 122
Lajos Istvánné, Balogh Mária	1889	n	szemv	im	PZ 120
?		n	gyer betegség	im,köpés	PZ 119
borbély mester		f	érv,köp,fogh.		
Harmatos (Haska) József, borbély m.	1905 –	f	érv,köp,fogh.		
?		n	szemv	im, vízm	FI 316
Mári néni		n	betegség	sokféle	DV 339
imádságos asszony		n	sz,rontás	szen,mos	FI 316
imádságos asszony		n	szemv	im	FI 317
?		n	sz,ijed	ólönt,im	FI 324
?		n	gyomorfáj	tészta	FI 334
KLÁRAFALVA (599)					
bűbájós asszony		n	pokolkel	im	PZ 94
Horváth Józsefné, Nagy Mária	1903	n	pokolkel,sz	im	PZ 94, 135
Hódi Ferencné, Szikora Rozália	1891	n	szemv	im	PZ 135
kúdúsasszony		n	gyer.n.jár	talpver	FI 326
KÜBEKHÁZA (1984)					
Mag Jánosné, Horváth Teréz	1914	n	igéz.,gy	Á im	PZ 136
MAJDÁN (MAJDAN)					
Dóróné (Enginé anyja, l.Szőreg)		n	betegség		
Bangó, „majdáni ember”		f			
gyógyító asszony		n			
MAKÓ (35711)					
?		n	ebagos gy	fürd,perec	PZ 88
MINDSZENT (9629)					
?		n	szemv	szen	PZ 123
?		n	zsébre	babák	PZ 93
Gyovai Pál	1885	f	nyú, Á, ront	rolv,dob	PZ 31
Varga Lajosné, Szabó Mária	1905	n	fic	im	PZ 112
Gémes Istvánné, Kiss Annus	? 1885	n	fic,lábf	im	EZs 122
Bozó Istvánné	1895	n	börtüsök	cérnát húz bele, csor- gásba	BoS
Bozó Istvánné anyja		n	börtüsök	cérnát húz bele, csor- gásba	BoS

1	2	3	4	5	6
Zsótér Ferencné	1925	n	szemver	im, mosd	BoS
Faragó Sándorné	1899	n	szemver	mosdat	BoS
„asszonyok”		n	tyókszem	cérna, cse- pegőbe	BoS
MÓRAHALOM					
gyógyító ember		f	tehén ront	galuskák	
NAGYKIKINDA (KIKINDA)					
Csicsai, táltos, javas		f			FI 271
ÓBÉBA (BEBÁ VECHÉ)					
„bébi asszony”		n	váltott gy	kemencébe	PZ 88
bibájos embőr		f	rontás	faz.elás	FI 329
román asszony, vrácsáló	működ. 1910 körül	n	rontás, hl	rolv	FI 330
PADÉ (PADEJ)					
Szalmáné		n	szemv	im	FI 285
Toncsi borbély		f	betegség	érvág	FI 296
PUSZTASZER (2678)					
?		n	fic,tör	im	PZ 112
Muszka Sándorné, Krizsán Mária	1892	n	fic,tör	im	PZ 112
PÜSPÖKLELE (2921)					
Bödő Roza, halottlátó	műk. két v.- háború között	n	betegség	im	
Balázs Paliné		n	szemv	im	PZ 131
Molnár Gáborné, Török Piri		n	szemv	im	FI 977, 317
Kádár Ferencné, Korom Rozália	1897	n	betegség	im, mos	
Kószó Andrásné		n	E Á	szemv, im	PZ F 12
Kövágó János		f	tehén.ront		PZ F 27
RÁBÉ (RABÉ)					
Ágoston Jánosné	? 1913	n	szemv, E Á	vízm,mosd	FI 285
ifj. Ágostonné		n		im	FI 285
RÖSZKE					
Mező Lajos	? – 1970	f	betegség		Vastag J. lev.
SÁNDORFALVA (5965)					
?		f	fülistráng	nyomk	PZ 96
„öreg néni”		n	pokolkel	rolv,ker	PZ 96
Póla néni		n	kel,pokolk	im	PZ 94
Kovács Józsefné, Újvári Etel	1897	n	kel,pokolk	im, kerek	PZ 94, JA 369

1	2	3	4	5	6
Franci néni		n	ront Á	késre fej	JA 365
Dóczi István	1893	f	betegség	fürd	
Kovács Józsefné	1897	n	kelés	im,kerek	JA 369
? Antal		f	szAt	csih,ker	JA 369
SÖVÉNYHÁZA					
? borbély				foghúz	BoS
SZAJÁN (SAJAN)					
Gölöncsér néni		n	tyúkszöm	csirkefej	FI 295
Móra Simonné anyja		n	sz, pokolk	im	FI 286
Móra Simonné, Bera Anna	1912	n	sz, pokolk	im	FI 286, 293
Krizsán néni		n	szemv	im	FI 287
Sipos Jánosné, Bera Erzsébet	1903	n	szemv	im	FI 288
?		f	veszettség	por	FI 292
Horvát Margit		n	pokolk	nyil im	FI 293
?		n	nyakfog	fölhúz	FI 293
SZATYMAZ					
Enyingi István	1874	f	megcsuklott	im	GT 1956, SJ 1994
Enyingi Istvánné	1881	n	megcsuklott	im	GT 1956, SJ 1994
Apró Setét Rozál, javasasszony		n			MF Vademb, 178
SZEGED					
Kónya Rozál		n	fic	E Á im	BS Sz.nemz III.180, 923
Bumford Antal, sírásó, utcaseprő		f	szAt	im,fujás	BK 221
„bűbájós asszony”		n	rontás	im	TL 54
Szécsi Pál, lóorvosló		f			BS Sz.nemz. III.923
Baranyás Ferenc, bűbájós		f			BS Sz.nemz. III.923
? koldus		f	szAt	csih, im	MF, Daru u. I. 238
SZEGVÁR (7979)					
Vesztett Sinka István <i>veszettorvos,</i> <i>bűbájós</i>	1861– 1943	f			PZö 16

1	2	3	4	5	6
Farkas György, <i>veszettervos</i>		f			PZö 13
SZENTES (33685)					
veszett Nagy Sándor, <i>veszettervos</i>	1841– 1913	f	betegség	E Á	PZö 28
Sarki Molnár Sándor, <i>veszettervos</i>		f			PZö 15
SZŐREG (4665)					
Csikpál Kata <i>tudósasszony</i>		n	fic,gyomf	im,egyéb	FI 342
?		n	szemv	im,mosd	FI 318
?		f	szemv	im,mosd	FI 318
„jósasszony”		n	szömrüles	im,vízm	FI 317
Bálint Sándorné, Kis Borbála	1859	n	sz EÁ, seb, torf	im, itat	FI 319, 336
Piros néni		n	hólyag	selycérn	FI 336
Márkov Sándor ,borbély		f	fogh, érv		FI 341
Kószó, borbély		f	fogh, érv		FI 341
?		n	kelés	im	PZ 106
Horváth Lajosné, Hudoba Mária	1899	n	kelés	im	PZ 106
Szirovicza Antal	1872– 1956	f	szAt, fic, g	csih, egyéb	
Engi Jánosné, Dóró Anna (anyját ld. Majdán) gyógyító, halottmosó assz.	1883	n	betegség	különféle	
Vidacs Mihály, halottlátó, gyógyító	1903– 1991	f	betegség	különféle	
Vörös Roza „bűbájossággal gyógyított”		n			
Csóti Örzse		n	fejfájás		
„bábaasszon”		n			FI Sz 274
TÁPÉ⁸⁸ (4648)					
öreg Superné		n	ijedtség	ólomönt	FI 348
?		n	sömör	nyal, köpés	PZ 32
Nagy Hecc János		f	gancsó	+	PZ 63
Tápai (Temetői, Füttyü) Pista = Miklós István		f	betegség	im	GT 1971, 761, PZ 44
?		n	láb f	im, +	PZ 111
Mihály bácsi im.ember, imaházat tartott		f	gy. betegség	fürdetés	PZ 120
Szakállné		n	nyilallás	im	PZ 101

⁸⁸ A tápai adatok ellenőrzéséért és kiegészítéséért Molnár Imréné és Molnár Imre pedagógusoknak (Tápe) tartozom köszönettel.

1	2	3	4	5	6
Török Lajosné, Nyinkó Erzsébet	1915	n	szemv, kelés, égés, fülfájás, hátfájás	im, olaj beken, kóró- zsa, hengerg	PZ 132, BoS
Vincze Pálné, Tari (Militya) Regina	1915	n	lábfi, fic	im	PZ 115
? Imám Mihály, <i>tudós</i> , boszorkány		f			PZö 11
Tóth Jánosné, Battancs Rozália nagyanyja	1901	n	kelevény	szappkov	PZ 97
Molnár (Bakter) Pál ráim., gyógyító		f		im	BS Sznemz III. 164
Nyinkó Mihályné, Terhes (Palika) Erzsébet, „tudó”, gyógyító asszony	1894– 1966	n	gyer. betegség	im	GT 1971, 766; BS Sznemz III. 164
Annus néni, „gyógyasszony, tudós”		n		rolv, im	Ortutay 1966, 103
Légycsapó Biacsi Sándor		f		betegség	
Légycsapó (Biacsi) Sándorné		n	ránd	helyr	
Sánta Kószó Ágnes, gyógyító, <i>látó</i> , temetőcsőz		n	kel, ijed	im, ólont	
Sakter (Nyéri) Panna, rontó- gyógyító		n	E Á	im, ólont	
Kószó Anna, Nagy Panna		n		im	
Burkusné, Török Teréz		n		im	
Jakó Teca, tudósasszony		n	támadás	im, ker	
őreg Szücsné, Töpe Teca		n		im	
Vincze Istvánné, (Csinyiné), Nyúl Julcsa gyógyító, halottmosó		n	fic, ránd	im, ólont	
Vincéné nagynénje		n	fic, ránd	im	
Tari Ferencné, Lele (Ambrus) Annus		n			
Kónyáné, Ilia Rozi gyógyító, <i>helyretevő</i>		n	torokgyík, ránd	elnyom, helyret	
Karai Józsefné, Kószó Anna		n			
Molnár Péterné, Kószó Veronika	1889	n			
Molnár Péterné anyósa, Molnár Pálné		n			
őreg Mikuláné		n	szemv, ijed		
Dávidné (Szarkáné)		n	szemv, ijed	féregűzés	
Makra Albert Jóska, <i>helyretevő</i> , <i>kenő</i>		f	ránd, fic		

1	2	3	4	5	6
Márton (Csusz) Andrásné <i>helyre- tevő, kenő</i>		n	ránd, fic		
Harangozó Roza, <i>helyretevő, kenő</i>		n	ránd, fic		
Nagy Istvánné, Super Roza <i>hely- retevő, kenő</i>		n	ránd, fic		
Németh Jani, borbély		f	foghúzás		
Dávid Imréné		n	féregűzés		
Módráné		n			
Biacsi Annus		n			
Karai Hideg Józsefné, Kece An- nus		n	gyer. betegség, nyakfog	„elmarta”, elnyomta	
Karai (Tamás) Antal		f	szAt	csih, im	
? Antal		f	szAt	csih, im	
Dankó Antal		f	szAt	csih, im	
Légycsapó (Török) Annus		n	szAt	csihol	
öreg Vass József	1893	f	ránd, törés		
TÖMÖRKÉNY (3789)					
?		n	pokolk	im, +	PZ 95
Tóth Illésné, Apró Teréz	1893	n	pokolk	im, +	PZ 95
ZENTA (SENTA)					
János bácsi, <i>bibájos</i>		f			FI 290

A táblázat 4. és 5. oszlopában használt rövidítések

Á	állat
dob	rostán dobol
E	ember
egy	egyéb
érv	érvágás
faz elás	fazék elásása halomba
fájd	fájdalom
fic	ficam
fogf	fogfájás
fogh	foghúzás
fürd	fürdő, fürdetés
g	gilva
gy	gyerek
htev	helyretevés
hl, hidegl	hideglelés
ijed	ijedés
im	imádság, (rá)imádkozás
kar a	karácsonyi abrosz

kasz	kaszál
kelev	kelevény
kel	kelés
ker	kerekítés
köp	köpölyözés
láb	lábfej
lev	levélbeli közlés
lisztzs	liszteszsák
magt	magtalanság
melh	magzatelhajtás
mosd	mosdat, mosdatás
n	nem
nyil	nyilallás
nyom	nyomkod(ás)
ólönt	ólomöntés
pokolk, pokolv	pokolkelet, pokolvar
rolv	rálólvásás
ront	rontás
selycérn	selyemcérnát áthúz
szén	szenes víz
szAt	szent Antal tüze
sz, szenv	szenved(és)
szömrüles	szömrül esett
támad	támadás
torf	torokfájás
üt	ütés
vízm	vízmérés
+	keresztelés

Mintegy 75 év alatt ilyen kicsi, aránylag gyéren lakott területen ennyi gyógyító (helyesebben akikről tudunk!): figyelemreméltó, árulkodó bőség. Miről árulkodik? Jelzi a **szegénységet**. A hagyományos gyógyítónak nem kell fizetni, közel van; fölkeresése időt, útiköltséget alig kíván. „Az már nagyon jómódú beteg volt, akit akkor orvoson vittek, csak azok az asszonyi tudományok voltak.” (Tápé.) Elszigeteltséget: közlekedési, hírközlési nehézségeiket; egészségügyi szempontbóli **elhanyagoltságukat** (ennek klaszszikus szépségű megfogalmazása Tömörkény István: A házasság első éve és Valér a földbe megy c., valamint Móra Ferenc: Estéli dal Hajnal Matyikáról c. elbeszélése); de hogy mennyire nem csak ezek az okok játszottak-játszanak szerepet, azt éppen Domaszék példája mutatja legjobban. Ez a tanyavidék a második világháború óta az ország egyik legbelterjesebb, dinamikusn fejlődő mezőgazdasági vidéke; újító-kezdemenyező kedvük és jó üzleti érzékük jóvoltából a munkabíró lakosság életszínvonalá igen gyorsan magasra emelkedett. Mégis, vihar idején ma is megszólalnak a vészterhes felhőket elűző viharharangok... Vagyis az anyagi föltételeknél sokkal lassabban változó szemléletükre, felfogásukra kell elsősorban gondolnunk. Ezek határozzák meg egy-

felől az igényt, mely a tradicionális gyógyító igénybevételéhez vezet; másfelől a gyógyító eljárásokat és az adottság alapján kibontakozó gyógyító egyéniségeket.

Mindezek mögött pedig a tradicionális gyógyító és beteg **azonos nyelve** (ö-ző dialektus a dorozsmai határ kivételével), **azonos fogalmi- és magatartásrendje** és **azonos szemlélete** húzódik meg, melyben hivatalos és apokrif keresztény-katolikus elemek éppúgy megtalálhatók, mint a mágikus elemek és a projektív-persecutív munkamódok. Ez az azonosság viszont hiányzik a beteg és a hivatalos gyógyító személyzet kapcsolatából. Más szóval: két különböző, egymástól az évszázadok folyamán egyre jobban elszakadt és elszigetelődött kultúra él egymás fölött, ill. alatt és mellett, a megismerés és megérteni akarás igénye és képessége nélkül. Ez magyarázza meg a tradicionális gyógyítás századunkban is elven életét.

IRODALOM

BARNA Gábor

- 1979 Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén. Budapest
- 1982 Mészáros Mihály a csépai halottlátó. In: Palóc kutatás, tematikus monográfiák V. Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás életéből. Eger–Szolnok. 335–362.

BÁLINT Sándor

- 1929 Szegedi népies imádságok és ráimádkozások. Nép és Nyelv I. 189–190.
- 1937 Népünk imádságai. In: Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv. 1–31.
- 1957 Szegedi szótár I–II. Budapest
- 1977 Ünnepi kalendárium I–II. Budapest
- 1976–1980 A szegedi nemzet I–III. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974/75; 1976/77; 1978/79. Szeged

BELOVAI Sándor

- 1948 Algyői népszokások. In: Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve II. 48–66.

BERDE Károly

- 1940 A magyar nép dermatológiája. Budapest

BONOMI, Eugen

- 1975 Von Volksärzten und Zaubersprüchen (Aus der Deutschen Volksmedizin der Ofner Berglandes in Ungarn) Jb. f. Ostdtsh. Volkskunde 18. 227–261.

CZÓVEK Judit

- 1987 Halottlátók a magyar néphagyományban. Studia Folkloristica et Ethnographica 21. Debrecen

CSAJKÁS Bódog

- 1944 Szeged egészségügyének története a XVIII. században. Szeged

CSÍK Antal

- 1994 Szemelvények Majsza néphitéből. Előadás a Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Igazgatósága által szervezett tudományos tanácskozáson. Kecskemét, 1994. dec. 13.

CSIKESZ Lajos

- 1925 Gyógyító babonák Sándorfalváról. Ethnographia. XXXVI. 171–172.

DEÁKY Zita

- 1996 A bába a magyarországi népi társadalomban. Budapest.

DIÓSZEGI Vilmos

- 1958 A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest
- 1978 A pogány magyarok hitvilága (2. kiadás) Budapest.

DÖMÖTÖR Tekla

- 198 Táltosok Pest-Budán és környékén. Budapest

ERDÉLYI Zsuzsanna

- 1976 Hegyet hágék, lőtőt lépék. Budapest

ERHARD, Antoni

- 1974 Heilpflanzen und Volksheilkunde bei den Sächsischen Bauern. Probleme de Etnomed. Cluj

- EVANS-PRITCHARD, E.
1937 Witchcraft, Oracles and Magic among the Azande. Oxford
- ÉBNER Sándor
1931 A zselici „csontrakók” és „öntőasszonyok”. Ethnographia XLII. 146–148.
- FARKAS József
1968 Bakos Ferenc a mátészalkai parasztorvos. Jósa András Múzeum Évkönyve X. 145–180.
- FERENCZI Imre
1973/74 Népi gyógymódok a bánsági magyarok körében. Néprajzi Dolgozatok 28. Szeged, 281–297.
1974 A táltos és a garabonciás képzete a jugoszláviai magyaroknál. Ethnographia LXXXV. 262–275.
1977 Ráolvasások, archaikus népi gyógymódok a Maros mentéről. Néprajzi Dolgozatok 34. Szeged, 313–355.
1977 Beleszűlés a közösségbe. In: Szőreg és népe. Szerk.: Hegyi András. Szeged, 267–282.
- GAZDA József
1980 Így tudom, így mondom. (A régi falu emlékezete). Bukarest
- GRYNAEUS Tamás
1954 Adatok Vésztő néprajzához. (Kézirat) EA P 96/1954.
1956 A fehértői gyógyító ember tudománya. Dóczi István gyógyító tevékenysége. (Kézirat) EA P 9/1956.
1960 Adatok a magyarországi halottlátók néprajzához. (Kézirat) EA P 204/1960.
1965 Népi orvoslás Orosházán. Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve. 337–437.
1964 Gyógynövényárusok Szeged piacain. Comm.Hist.Med. 30. 89–126.
1971 Népi orvoslás. In: Tápé története és néprajza. Szerk. Juhász A. Tápé, 759–783.
1974/a Engi Tüdő Vince (A legenda és a valóság) Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1972/73. 155–183.
1974/b Sándorfalvi boszorkánypör 1954–ben. Somogyi könyvtári műhely 13. Szeged, 333–336.
1974/c Bácsmegeyi gyógyító szokások és hiedelmek. Cumania II. 229–236.
1985 Heilkundige des Antoniusfeuers in Ungarn. Curare Sonderbd. 8. 61–70.
1992 Nagy Pálné, Balog Emerencia hadikfalvi (garai) gyógyítóasszony. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1991/92–1. 94–144.
- GYÖRY Jenő
1937 Dorozsma régi életéről. Kiskundorozsma
- GYÖRFFY István
1943 Nővények elnevezései és a hozzáfűződő szólások Alföldünk népe száján. Nép és Nyelv 3. 94–96, 120, 138–140, 158–160, 187–189.
- HORVÁTH Dezső
1985 A tizedik ember. Budapest
- id. JUHÁSZ Antal szerk.
1978 Sándorfalva története és népelete. Sándorfalva
- JUHÁSZ Antal szerk.
1971 Tápé története és néprajza. Tápé
1976 Tanulmányok Kistelek történetéből és népeletéből. Kistelek
- KALLÓS Zoltán
1966 Ráolvasás a moldvai és gyimesi csángóknál. Műveltség és Hagyomány 8. 137–156.
- KÁLMÁNY Lajos
1881–1891 Szeged népe I–III. Arad–Szeged
- KISS Géza
1937 Ormányság. Budapest
- KORKES Zsuzsanna
1985 Népi gyógyítás a Tápó mentén. Studia Comitatus 16. 857–873.
- KOVÁCS János
1901 Szeged és népe (Szeged ethnográfiája). Szeged
- MÓRA Ferenc
1935 A vadember és családja. Budapest
- NAGY Gyula szerk.
1975 Parasztélet a vásárhelyi pusztán. Békéscsaba

- OLÁH Andor
1963/64 Egy orosházi kenőasszony tudománya. Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve. 289–336.
1986 „Újhold, új király!” A magyar népi orvoslás életrajza. Budapest
- ORTUTAY Gyula
1966 Kis magyar néprajz. Budapest.
- PÖCS Éva
1964 Zagyvarékas néphite. Néprajzi Közlemények. IX/3–4.
- PÉTER László
1947 Egyéniség a népkultúrában. A Kálmány Lajos Kör Füzetei 2. Szeged
- POLNER Zoltán
1978 Föld szülte fáját. (Szeged környéki ráolvasások és népi imádságok.) Szeged
1980 Teknyőkaparó. Szeged
1984 Ördögösök. Szeged
1985 Éganyám, földanyám. (Makó környéki ráolvasások és hiedelmek). A Makói Múzeum Füzetei 45.
- RUDOLPH, Ebermut
1977 Die Geheimisvollen Ärzte (Von Gesundbetern und Spruchheilern). II. Freiburg i. Breisgau
- SÁNDOR László
1988 Pallag Rózsa. (Kárpát-ukrajnai magyar népmesék). Budapest
- SCHRÖDER, Ekkehard
1988 Ethnomedizinische Prolegomena für eine Typologie von Heilkundigen In: Gesundheit, Schulmedizin, andere Heilmethoden. Ed: Resch, Andreas. Innsbruck
- SÜLI Éva
1976 Adatok a népi gyógyítás kisteleki hagyományából. In: Tanulmányok Kistelek történetéből és népéletéből. Szerk.: Juhász A. Kistelek. 447–468.
- SZENTGYÖRGYI Lajos
1933 A boszorkányokról (Töredékek). Kiskunhalas
- TANKÓ Gyula
1996 Gyimesi szokásvilág. Székelyudvarhely
- TÁNCZOS Vilmos
1995 Gyöngyökkel gyökereztél (Gyimesi és moldvai archaikus imádságok). Csíkszereda
- TERBE Lajos
1927 Egy rontás története. Ethnographia. XXXVIII. 54–55.
- TOMORI Viola
1936 Egy tiszaparti falu lélektani képe. Búvár 2. 673–677.
- TORMA József
1997 „A tűznek mondom”. (A baskir népi orvoslás magikus elemeinek mai rendszere). Kézirat.
- TÖMÖRKÉNY István
1902 Vizenjárók és kétkézi munkások. Szeged
1903 A kuruzslók. In: Új bor idején. Budapest, 1958. 392–396.
1904 Kutwabaj. In: Új bor idején. Budapest, 1958. 459–463.
1905 Rónasági csodák. In: Hajnali sötétben. Budapest, 1958. 53–57.
1907 Tanyai orvosságok. Néprajzi Értesítő 8. 238–245.; Munkák és napok. Budapest, 1963. 372–383.
1909 Pusztai sámánok. In: Munkák és napok. Budapest, 1963. 384–395.
- VAJKAI Aurél
1938 Az Ősi-i javas ember. Ethnographia XLIX. 346–373.
1939 Cserszegtomaj (Egy hegyközség élete). Néprajzi Értesítő 31. 170–204.
1941 A gyűjtőgető gazdálkodás Cserszegtomajon. Néprajzi Értesítő 33. 231–256.
1943 Népi orvoslás a Borsa völgyében. Kolozsvár
1987 Szentgál. Budapest
- VASAS Samu
1985 Népi gyógyászat (Kalotaszegi gyűjtés). Bukarest
- WITTKOWER, E. D. - WEIDMAN, H. H.
1969 Magic, Witchcraft and Sorcery in Relation to Mental Health and Mental Disorder. In: Socialpsychiatry. Ed.: Petrilowitsch, N. - Flegel, H. Vol. 8. 169–184.

ZEMPLÉNI, András

1983 Le sens de l'insensé. (De l'interprétation magico-religieuse des „troubles psychiques”). Psychiatrie Française 83/4. 305–323.

ZSIGMOND Erzsébet

1995 Sirató (Életem panaszos könyve). Kolozsvár.

ZSIGMOND József

1994 Előadás a MOT Népi Orvoslás Szakosztályának konferenciáján. Budapest, 1994. XI. 4.

Traditional Healers in the Neighbourhood of Szeged

TAMÁS GRYNÆUS

On the basis of his and others' fieldwork the author intended to record the traditional healers from the turn of the century to the end of the 1970s. This enumeration could not be complete and to the same extent exact due to several factors (such as the discrepancy, inaccuracy, eventuality of data collected in fieldwork; meanwhile altered political borders; wars). The author in his article considered as a traditional healer a person who treated people also outside of his family in a traditional way, using incantation, praying, smearing, coaly water, bathing and striking on the sick part of the body, mainly free of charge. The latter is in close connection with the solemnity of healing and its religiosity. The difference is not always clear between human and animal healers and between the function and features of the *healer* ('gyógyító') – the *soul seer* ('halottlátó') – the 'táltos' (Hungarian type of *shaman*) and the *holy men* ('szentember'). There are various transitional steps between the *specialist* treating only one particular disease and the *wise men* ('tudós') curing several different types of illnesses.

Healers were mostly women – the rate varies in different villages. Midwives were always females while only men could heal Saint Anthony's fire. In some cases the order of bequeathing healing within the family was also revealed sometimes with a generation leap or to the opposite sex. According to a widespread belief the healer – partly or entirely – takes over the client's pain, suffers instead.

The number of the studied healers in this period of time and territory (Map 1.) is remarkably high (251), though calculations and theoretical considerations suggest that in reality this number should be three-four times as many. After dealing with two healers with great knowledge and large activity area (Map 2.), also several other 'specialists' the author discusses the traditional healers of a village (Tápé) and a homestead-settlement (Domaszék) more in details. Finally he enumerates the known healers by settlement (Table 1.).

The introductory part and the references provide further information about the research done so far in the Carpathian basin on healers with great popularity and that of small communities (villages, small districts).

